

Egy rettenetes kiállítás

Megnyitó beszéd a Holokauszt Emlékközpont Numerus Clausus kiállításán
Budapest, 2010. okt. 14.

Nemcsak személyes okokból – serdülő korom nyomasztó közszellemére gondolva – tartom ezt a kiállítást rettenetesnek, hanem azért is, mert kép- vagy szövegszerűen minden benne van, ami a magyarországi zsidóság 1944-ben kulmináló katasztrófáját megágyazta.

Fölidézi először is a nemzetet korábban összetartó szolidaritási érzés helyébe lépő vallási-faji diszkrimináció, valamint a „fajvédelminek” mondott szellem megjelenését és első őrjöngését. Illusztrálja továbbá a közéleti hangnem akkor kezdődő és azóta is tartó romlását. Mindenek felett pedig dokumentálja azoknak a liberális elveknek és alkotmányos vívmányoknak a megtagadását, sőt tételes visszavonását, amelyek a magyar államiságot az 1918 előtti több mint fél évszázadban jellemezték, s még a Habsburg birodalmon belül is kivételes helyre emelték. „Visszavonom a IX. Szimfóniát” – mondja Thomas Mann *Doktor Faustus*-ának megháborodott zenész főhőse. Valami ilyesmi történt Magyarországon. *Visszavonták a IX. Szimfóniát.*

Igazuk van a rendezőknek, amikor azt mondják, hogy az 1920 utáni összes többi jogsértést és egzisztencia-korlátozást ez az első „numerus clausus” készítette elő. Aminek újdonságával a törvényt beterjesztő Teleki-kormány maga is tisztában volt, sőt még azzal is kérkedett, hogy Magyarország e törvénnyel „európai precedenst” teremtett. Kétes dicsőség.

Érdeemes a kiállításon látható szövegeket figyelmesen elolvasni-meghallgatni. Mert bizony egyértelműen kiderül belőlük, hogy Magyarország ekkor, evvel a jog- és emberiesség-ellenes törvénykezéssel indult meg azon a lejtőn, amely az 1938-1941 közötti zsidótörvényekhez, a munkaszolgálatnak nevezett és más háborús atrocitásokhoz, végsőleg pedig az 1944/45 évi tömeggyilkosságokhoz, tömeges rablásokhoz, félmillió magyar állampolgár pusztulásához, valamint további százezrek kifosztásához, megalázásához, elűldözéséhez vezetett.

Külön figyelmet érdemelnek az 1920-ban megválasztott Nemzetgyűlés vonatkozó vitái. Olyanok ezek, mintha a Kossuth-téri palota magasztos tárgyalótermében, honatyák mezében és jogosítványaival felruházva nem is törvényhozók, hanem egy feldühödött kalózbanda tagjai ülnének, akik egymást üvöltik túl ama izgató kérdésben, hogy mit is kell a hatalmukba jutott hajó utasaival kezdeni. 1920-ban kiadott *Magyar Kálvária, magyar feltámadás* c. könyvében Jászi Oszkár Magyarországot egy olyan emberhez hasonlította, akinek kioperálták az agyát. Nos, a numerus clausus törvényt beterjesztő Haller István és az őt zajosan támogató, sőt túllícitáló képviselők szavait hallgatva Jászinak ez a mondata jutott az eszembe.

Történeti tény – amit a kiállítás rendezői is jeleznek – hogy az 1920-as törvényt a Bethlen-kormány 1928-ban az ország „külső érdekeire” – magyarul: nyugati megítélésére – való tekintettel némely vonatkozásban módosította, illetőleg *névleg* hatályon kívül helyezte. A valóságban azonban nem sok változás volt. Már csak azért sem, mert az antiszemitizmus szellemére és gyakorlatára fogékony egyetemi hatóságok maguk is törekedtek arra, hogy a zsidók számát a fölvetett hallgatók között minél alacsonyabban tartsák. A harmincas évektől kezdve a numerus clausus a középiskolai oktatásra is kiterjedt. Zsidó vallású vagy eredetű fiatalok bejutása a gimnáziumokba egyre nagyobb nehézségbe ütközött. 1939 után pedig

voltak olyan középiskolák Budapesten, ahol a zsidó tanulókat, hogy a keresztényekkel ne keveredjenek, külön osztályba tették.

A kiállítás helyesen világítja meg a szóbanforgó törvény és a hozzá kapcsolódó gyakorlat következményeit, vagyis a nyugati országok felé meginduló értelmiségi exodust, s az ebből keletkező, gazdaságilag és szellemileg egyaránt jelentős nemzeti veszteséget. Az a sok Nobel-díjas, akinek nevével és hírével mostanában annyira szeretünk dicsekedni, ugyan miért került a húszas/harmincas években Amerikába? S az elüldözött zsidó vállalkozói tehetségek, ha itt maradnak ebben az országban, vajjon nem annak közös gazdagságát növelték volna-e?

De talán még ennél is súlyosabb következményről szól Bibó Istvánnak e kiállításon hallható ama szörnyű mondata, mely szerint a magyar társadalom egy része ekkoriban szokott hozzá, hogy ne saját munkájára és tehetségére, hanem mások javainak-pozícióinak kiigénylésére alapozza boldogulását.

Hadd szóljak végül néhány szót arról a „hatvanöt évről”, amelynek némely honfitársunk most a temetésére készül. A numerus clausus törvénytelenységét, mint tudjuk, az az 1945 csinálta vissza, amely – miközben sok országnak, köztük hazánknak is a szovjet megszállás keservét hozta – ugyanakkor kitakarította a világból az államelvvé emelt fajüldözés és népgyilkosság náci szellemét. Ez világtörténeti fejlemény volt, mint egyébként az az eseménysorozat is, amely 1989/90-ben végre Magyarországnak is lehetővé tette, hogy (félévszázados késéssel) maga is szabadság- és egyenlőség-elvű politikai rendszert építsen magának. Olyat, amelyben sem osztály-, sem faji vagy vallási alapon nem üldözhető senki. Erre csak azért emlékeztetem az itt összegyűlt igen tisztelt közönséget, mert mintha megint szaporodna azoknak a száma, akik szerint túl sok zsidó túl sok helyet foglal el ebben az országban. Nos, szeretném remélni, hogy akik idén tavasszal átvették az ország irányítását, s olykor még az 1945 előtti világgal való kontinuitást is emlegetik, nem az itt tárgyalt értelemben gondolnak erre. Mindenesetre legyen ez a kiállítás nekik is figyelmeztetés.